

УДК 355.233:796(477)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-2.22>

Д. В. Погребняк

доцент кафедри фізичного виховання,
спеціальної фізичної підготовки і спорту
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського

ЗАГАЛЬНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАЧАЛЬНИКІВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ І СПОРТУ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню загальної методики дослідження проблеми розвитку фахової компетентності начальників фізичної підготовки і спорту військових частин Збройних Сил України (далі – НФПіС) у системі післядипломної освіти. Проведено аналіз наукової літератури з проблеми дослідження. Досліджено специфіку фахової діяльності НФПіС, виявлено та проаналізовано типові та нестандартні фахові ситуації, притаманні їм під час виконання функціональних обов'язків. З'ясовано, що якісній організації та проведенню дослідження сприятиме застосування системного, контекстного, андрагогічного, компетентнісного та суб'єктно-діяльнісного підходів.

Визначено етапи дослідження: аналітико-констатувальний, аналітико-пошуковий, дослідно-експериментальний і підсумково-узагальнювальний. Розглянуто підходи до поняття «педагогічний експеримент» і основні умови його проведення. Визначено вимоги до організації та проведення педагогічного експерименту, дотримання яких забезпечуватиме достовірність і відтворюваність його результатів. Наголошено, що надійність результатів експерименту забезпечується якісним вибором об'єктів експерименту, підбором діагностичного інструментарію, дотриманням термінів дослідження, застосуванням адекватних методів статистичного оброблення, аналізу й узагальнення отриманих даних, залученням експертів до проведення дослідження. Специфіка організації та проведення занять на курсах підвищення кваліфікації зумовила необхідність проведення послідовного педагогічного експерименту, суть якого полягає у встановленні у досліджуваних достовірних відмінностей якісних і кількісних змін розвиненості фахової компетентності в одній групі до та після формульованого етапу експерименту.

Запропонована методика дослідження дозволяє встановити об'єктивні закономірності в досліджуваному педагогічному явищі, цілеспрямовано змінювати організаційно-педагогічні умови, які впливають на розвиток фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти, тим самим підвищити його результативність.

Ключові слова: фахова компетентність, методика, начальник фізичної підготовки і спорту, педагогічне дослідження, експеримент.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної військової освіти ґрунтується на впровадженні якісно нової методології організації навчального процесу за європейським зразком, кінцевою метою якого є підготовка висококваліфікованого фахівця, який би відповідав сучасному рівню розвиненості українського суспільства. У контексті нашого дослідження важливішим питанням системи вищої військової освіти України є необхідність підвищення якості підготовки НФПіС у системі післядипломної освіти, забезпечення професійного зростання та розвитку їх фахової компетентності відповідно до вимог сьогодення. Як показують проведені емпіричні дослідження, значна їх частина не має освіти за фахом, що негативно впливає на розвиток їх фахової компетентності. За цих умов офіцери мають слабкі фахові уміння та навички щодо здійснення управління процесом фізичного вдосконалення вій-

ськовослужбовців, низьку здатність до виконання складних фахових завдань і прийняття рішення у проблемних ситуаціях. Таким чином, виникає протиріччя між сучасними вимогами до фахової діяльності та фактичним рівнем їх підготовленості за обраним фахом. Вирішенню цієї суперечності допоможе проведення педагогічного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі розроблення методики дослідження проблеми розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти ми дотримувалися методичних рекомендацій, викладених у працях Б. Алексєнка [1], Б. Ашмарина [13], П. Воловика [2], С. Гончаренка [3], В. Загвязинського [4], А. Ківерялга [5], П. Образцова [6], С. Сисоевої [7], Д. Чернілевського [8], В. Ягупова [9–11] та ін.

Мета статті є визначення основних складових частин методики проведення педагогічного дослі-

дження проблеми розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Провідною ідеєю дослідження є розвиток фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти шляхом створення теоретично обґрунтованих та експериментально перевічених організаційно-педагогічних умов, спрямованих на розвиток, саморозвиток і самореалізацію офіцерів, підвищення рівня розвиненості їх фахової компетентності, здатності якісно здійснювати фахову діяльність. Дослідження проблеми розвитку їх фахової компетентності здійснювалося на основі системного підходу. Його сутність полягає у представленні об'єкта дослідження як системи, тобто цілісної сукупності взаємозв'язаних елементів у контексті майбутньої фахової діяльності. Системний підхід підкреслює значення комплексності, широти охоплення і чіткої організації дослідження, базується на послідовному переході від загального до часткового, коли в основу розгляду покладено кінцеву мету. Саме це зумовило необхідність всебічного вивчення досліджуваного нами предмета з урахуванням наявних філософських, педагогічних і психологічних концепцій. Дослідження спрямовано на подолання суперечностей, які склалися у військово-педагогічній теорії та практиці щодо підготовки військових фахівців із питань організації та проведення фізичної підготовки у військах (силах) і підтвердили необхідність розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти.

Фахова компетентність є визначальною в їх становленні як суб'єктів системи фізичної підготовки у Збройних Силах України. Вона проявляється у їх здатності та готовності оптимально виконувати функціональні обов'язки на основі фахових знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей і досвіду військово-професійної та найголовніше – фахової діяльності. Проблема розвитку їх фахової компетентності передбачає проведення науково-педагогічного дослідження, яке зорієнтоване на отримання нових знань про закономірності в педагогічному процесі, вивчення фактів, явищ і тенденцій у досліджуваній вибірці.

Дослідження проблеми розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти відбувалося у чотири етапи.

На першому – *аналітико-констатувальному* етапі – на основі врахування реальних потреб педагогічної практики щодо проблеми дослідження, з урахуванням результатів аналізу й узагальнення дослідницьких даних було визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Дослідження організувалося і проводилося на провідних положеннях суб'єктно-діяльнісного, компететнісного, системного, контекстного та інших методологічних підходів [12].

Здійснення наукового пошуку забезпечено постановкою і вирішенням п'яти завдань.

1. Проаналізувати педагогічні основи розвитку фахової компетентності НФПіС у педагогічній теорії та практиці й обґрунтувати зміст і структуру їх фахової компетентності.

2. Обґрунтувати організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти на провідних положеннях суб'єктно-діяльнісного, компететнісного, системного, контекстного та інших методологічних підходів.

3. Здійснити педагогічне моделювання розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти.

4. Удосконалити методику розвитку фахової компетентності НФПіС та уточнити критерії та показники оцінювання рівнів її розвиненості.

5. Експериментально апробувати організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти та розробити практичні рекомендації щодо її розвитку.

При вирішенні поставлених перед нами дослідницьких завдань використовували сукупність теоретичних, емпіричних, експериментальних і статистичних методів дослідження.

Для розв'язання *першого* завдання за допомогою теоретичних методів наукового дослідження проаналізовано і систематизовано керівні документи, що визначають основні положення фахової діяльності НФПіС, а також освітнього процесу у системі післядипломної військової освіти.

Проведено аналіз і узагальнення наукової літератури для з'ясування стану розробленості досліджуваної проблеми – педагогічні аспекти розвитку фахової компетентності фахівців різних галузей. Досліджено специфіку професійної діяльності НФПіС та їхні фахові потреби, виявлено та проаналізовано типові та нестандартні фахові ситуації, притаманні їм у процесі виконання фахових завдань. Ці дії дали змогу визначити зміст та особливості їх фахової діяльності під час виконання функціональних обов'язків. За допомогою методу системного аналізу, узагальнення, систематизації та конкретизації дослідницьких даних уточнено суть і структуру фахової компетентності НФПіС.

Використання методів опитування (інтерв'ювання, анкетування, тестування) дало змогу з'ясувати стан розвиненості їх фахової компетентності. Опитування проводилось зі слухачами курсів підвищення кваліфікації фахівців з питань організації та проведення фізичної підготовки у військах (силах) у навчально-науковому інституті фізичної культури та спортивно-оздоровчих технологій Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. Проведений аналіз емпіричних даних показав, що вони недостатньо підготовлена до виконання функціональних

обов'язків за сучасних умов як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Головною причиною такого стану є відсутність цілеспрямованого і системного розвитку їх фахової компетентності.

Таким чином, були виявлені такі суперечності між: потребою розвитку фахової компетентності у НФПіС і відсутністю досліджень щодо її обґрунтування, а також теоретичних і практичних аспектів її розвитку; вимогами до наукової організації їх фахової підготовки і відсутністю моделі розвитку фахової компетентності у системі післядипломної освіти; необхідністю об'єктивно діагностувати рівні розвиненості їх фахової компетентності та відсутністю науково обґрунтованих критеріїв і показників її оцінювання.

Аналіз та узагальнення результатів досліджень дали змогу сформулювати гіпотезу, яка полягає у припущенні, що розвиток фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти буде успішним за наявності таких умов: ґрунтовного аналізу теоретичних і практичних аспектів розвитку їх фахової компетентності у педагогічній теорії та практиці; обґрунтування змісту і структури фахової компетентності НФПіС; розроблення моделі розвитку їх фахової компетентності у системі післядипломної освіти; обґрунтування критеріїв і показників оцінювання розвиненості їх фахової компетентності у системі післядипломної освіти.

На *аналітико-пошуковому* етапі у процесі вирішення *другого* завдання за допомогою теоретичних методів системного аналізу, узагальнення, систематизації та конкретизації було визначені й обґрунтовані організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти, які забезпечили підвищення результативності процесу її розвитку та дали позитивну динаміку рівнів її розвиненості. Крім цього, за допомогою методу експертного оцінювання підтверджено результативність запропонованих організаційно-педагогічних умов.

Для розв'язання *третього* завдання дослідження за допомогою методу педагогічного моделювання була розроблена суб'єктно-діяльнісна модель розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти, яка відображає основні методологічні підходи, дидактичні принципи, організаційно-педагогічні умови, зміст, авторську методику, критерії діагностування розвиненості їхньої фахової компетентності, структурованих у цільовому, методологічному, функціонально-змістовному, організаційно-діяльнісному і діагностично-результативному блоках.

Розв'язання *четвертого* завдання, яке стосувалося вдосконалення методики розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти, здійснено шляхом обґрунтування змісту, цілей, завдань, етапів, технологій, методів,

форм і засобів розвитку фахової компетентності, уточнення критеріїв і показників оцінювання рівнів її розвиненості.

Для розв'язання *п'ятого* завдання експериментально апробовано визначені організаційно-педагогічні умови розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти та розроблено авторський спецкурс «Основи фахової діяльності НФПіС». Необхідність такого курсу зумовлена недостатнім фаховим спрямуванням навчально-методичного забезпечення для розвитку фахової їх компетентності у системі післядипломної освіти. Розроблені практичні рекомендації містять навчально-організаційне і навчально-методичне забезпечення цього спецкурсу. Для забезпечення фахового спрямування змісту розроблено різноманітні фахові ситуації, на основі яких офіцерам запропоновані навчальні тренінги, навчально-рольові й ділові ігри та інші види практичних занять.

Відтак поступово здійснено підготовку до дослідно-експериментального етапу наукового дослідження.

Науково-об'єктивна і доказова перевірка гіпотези дослідження відбувалася на дослідно-експериментальному етапі. Однією з важливих складових частин наукових досліджень є експеримент. Термін «експеримент» (від лат. *experimentum*) – спроба, дослід, вживається для позначення низки споріднених понять: дослід, цілеспрямоване спостереження, відтворення об'єкта дослідження, організація особливих умов його існування, перевірка передбачень [14]; педагогічний експеримент є методом педагогічних досліджень, у ході якого відбувається активний вплив на педагогічні явища шляхом створення нових умов, що відповідають меті дослідження [5, с. 88]; певний комплекс методів дослідження, який забезпечує науково-об'єктивну і доказову перевірку правильності обґрунтованої на початку дослідження гіпотези. Він дозволяє глибше, ніж інші методи, перевірити ефективність тих чи інших нововведень у навчання і виховання, порівняти значення різних факторів у структурі педагогічного процесу і вибрати оптимальні їх поєднання для відповідної ситуації; виявити належні умови реалізації певних завдань, встановити особливості перебігу педагогічного процесу за нових умов, всебічне вивчення теми дослідження [7, с. 64]; спеціально організоване дослідження, що проводиться з метою визначення ефективності використання тих чи інших методів, засобів, форм, видів, прийомів, способів і нового змісту навчання та тренування [15].

Науковці вважають, що для того, щоб проведення експерименту відповідало принципу достовірності, необхідно дотримуватися таких настанов: оптимальна кількість випробовуваних і дослідів; надійність методик дослідження;

статистична значимість відмінностей отриманих результатів [16, с. 92].

Роль експерименту в проведенні дослідження полягало в доведенні можливості підвищення рівня розвиненості фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти. Надійність результатів експерименту забезпечувалася якісним вибором об'єктів експерименту, підбором діагностичного інструментарію, дотриманням термінів дослідження, застосуванням адекватних методів статистичного оброблення, аналізу й узагальнення отриманих даних, залученням експертів і провідних фахівців військової освіти та системи фізичної підготовки.

Специфіка організації освітнього процесу з фахівцями з питань організації та проведення фізичної підготовки у військах (силах) у центрі підготовки та підвищення кваліфікації зумовила необхідність проведення послідовного педагогічного експерименту, суть якого полягає у встановленні достовірних відмінностей у досліджуваних якісних і кількісних змін у розвиненості фахової компетентності НФПіС в одній групі до та після формульованого етапу експерименту. Проведення констатувального етапу експерименту допомагає здійснити вхідне діагностування розвиненості фахової компетентності за визначеними та обґрунтованими критеріями та показниками. На формульованому етапі проводиться апробація авторської методики та впровадження практичних рекомендацій щодо розвитку їх фахової компетентності, а також експериментальна перевірка результативності обґрунтованих організаційно-педагогічних умов її розвитку.

Визначаються рівні розвиненості їх фахової компетентності, здійснюється статистичне обґрунтування експериментальних результатів. Перевірка і підтвердження результативності обґрунтованих організаційно-педагогічних умов розвитку їх фахової компетентності здійснюється за допомогою статистичної програми SPSS та їх відповідної інтерпретації.

Для підтвердження достовірності відмінностей якостей предмета дослідження до та після формульованого етапу педагогічного експерименту використовуємо метод розрахунку статистичного Т-критерію Вілкоксона.

На *завершально-узагальнювальному* етапі з використанням методу зіставлення й узагальнення даних сформульовано загальні висновки дослідження; розроблено і впроваджено в освітній процес методичні рекомендації щодо розвитку їх фахової компетентності.

Висновки і пропозиції. Педагогічне дослідження проблеми розвитку фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти слід організувати на основі застосування комплексу методологічних підходів, а здійснювати за обґрун-

тованою етапністю – аналітико-констатувальний, пошуково-аналітичний, дослідно-експериментальний і підсумково-узагальнювальний етапи. Підтвердження гіпотези дослідження передбачає проведення педагогічного експерименту, результативність якого підтверджується даними діагностування рівнів розвиненості фахової компетентності НФПіС і встановленням закономірних взаємозв'язків цілеспрямованого педагогічного впливу і досягнутого результату.

Таким чином, розроблена і запропонована методика дослідження проблеми дослідження дозволяє встановити об'єктивні закономірності в досліджуваному педагогічному явищі, цілеспрямовано змінювати організаційно-педагогічні умови, які впливають на розвиток фахової компетентності НФПіС у системі післядипломної освіти, тим самим підвищити результативність цього процесу.

Перспективою подальших досліджень слід вважати обґрунтування часткових методик розвитку фахової компетентності НФПіС у різних організаційних формах, особливо в дистанційній і змішаній формах.

Список використаної літератури:

1. Алексеенко Б.М. Введение в основу научных исследований (научно-теоретический анализ, результат, рекомендации). Хмельницкий : Мрія, 1993. 67 с.
2. Воловик П.М. Теорія ймовірностей і математична статистика в педагогіці. Київ : Радянська школа, 1969. 220 с.
3. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / АПН України. Київ ; Вінниця : ДОВ Вінниця, 2008. 278 с.
4. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учебное пособие. Москва : Академия, 2007. 208 с.
5. Кыверялг А.А. Методы исследования в профессиональной педагогике. Таллинн : Валгус, 1980. 334 с.
6. Образцов П.И. Методы и методология психолого-педагогического исследования : учебное пособие. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 268 с.
7. Сисоева С.О., Кристопчук Т.Е. Педагогический эксперимент у научных исследованиях непрерывной профессиональной освіти : навчально-методичний посібник. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2009. 460 с.
8. Чернілевський Д.В. Методология наукової діяльності : навчальний посібник / за ред. Д.В. Чернілевського. Київ : Вид-во Університету «Україна», 2008. 478 с.
9. Результаты эксперимента щодо розвитку методологічної культури ад'юнктів (аспірантів) / В.В. Ягупов, Л.Ф. Мараховський, І.М. Козубцев.

- Теорія і методика професійної освіти: електронне наукове фахове видання.* – 2016. Вип. 11 (3). URL: <http://tmpo.ivet-ua.science/images/Vol.11/YagupovAndKo11.pdf>.
10. Ягупов В.В. Психолого-педагогічне дослідження : навчальний посібник. Київ : КВІУЗ, 1998. 108 с.
 11. Військове виховання: історія, теорія і методика : навчальний посібник / В.В. Ягупов, С.Г. Єрохін, В.Л. Кирик та ін. ; за ред. В.В. Ягупова. Київ : Graphic&Design, 2000. 560 с.
 12. Ягупов В.В., Свистун В.І. Методологічний аналіз проблеми професійного розвитку фахівців. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. 2008. Вип. 130. С. 37–44.
 13. Ашмарин Б.А. Теория и методика педагогических исследований в физическом воспитании. Москва : Физкультура и спорт, 1978. 223 с.
 14. Методика та організація наукових досліджень : навчальний посібник / С.Е. Важинський, Т.І. Щербак. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 260 с.
 15. Основи науково-дослідної роботи магістрантів та аспірантів у вищих навчальних закладах (спеціальність: 017 Фізична культура і спорт) : навчальний посібник / В. Костюкевич, В. Воронова, О. Шинкарук, О. Борисова ; за заг. ред. В.М. Костюкевича. Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД», 2016. 554 с.
 16. Майборода В. Теоретичні засади науково-дослідницької діяльності суб'єктів освітнього процесу університетів : практичний посібник / В. Майборода, О. Ярошенко, Я. Скиба ; за ред. О. Ярошенко. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2015. 174 с.

Pohrebniak D. General research methods of professional competence development of chiefs of physical training and sports of military units of the Armed Forces of Ukraine in the system of postgraduate education

The article is devoted to the theoretical substantiation of general research methods of professional competence development of the chiefs of physical training and sports of military units of the Armed Forces of Ukraine in the system of postgraduate education. The scientific resources on the research issues were analyzed. The specific features of the professional activities of the chiefs of physical training and sports are investigated, typical and irregular professional situations that are typical for them while performance of their functional duties are identified and analyzed. It has been found out that the systematic, contextual, andragogical, competent approaches as well as a subject-based approach will contribute to the proper arrangement and conduct of the research.

The following stages of the research were determined: analytical, research, experimental and final. Approaches to the concept of "pedagogical experiment" and basic conditions of its conduct are considered. The requirements for the organization and conduct of a pedagogical experiment are determined, the following of which will ensure the reliability and repeatability of its results. It is emphasized that the reliability of the experiment results is ensured by the qualitative selection of the objects of the experiment, selection of diagnostic tools, terms observance of the research, use of adequate methods of statistical processing, analysis and synthesis of the obtained data, and the involvement of experts in the research. Peculiarity of organization and conduct of classes at the excellence courses led to the necessity for carrying out a consistent pedagogical experiment, the essence of which is to establish reliable differences of the qualitative and quantitative changes in the studied groups concerning the development of professional competence in one group before and after the formation stage of the experiment.

The proposed research methods permit to find out the objective patterns concerning the studied pedagogical phenomenon, change intentionally the procedure and pedagogical conditions that influence the development of professional competence of the chiefs of physical training and sports in the system of postgraduate education, and thus increase its effectiveness.

Key words: chief of physical training and sports, methods, pedagogical research, professional competence, scientific experiment, system of postgraduate education.